

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ АСПЕКТІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ: ОГЛЯД І ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Досліджено теоретичні питання та концептуальні положення аспектів конвергенції. Здійснено огляд і дослідження трактування поняття конвергенції у вітчизняній і зарубіжній економіці. На його основі виділено основні напрямки та конкретизовано заходи реалізації концепції конвергентного розвитку регіонів. Визначено, що необхідною умовою ефективною реалізації концепції конвергентного розвитку регіонів України є їхня адаптивність – здатність реагувати на нові вимоги і можливості, які виникають внаслідок інноваційного оновлення технологій, інновацій, модернізації менеджменту. Запропонована авторська концепція конвергентного економічного розвитку регіонів України є універсальною, може застосовуватися і під час формування регіональної політики інших країн, адже систематизує уявлення про конвергентний розвиток регіонів, не деталізуючи прикладний механізм реалізації окремих етапів і критеріїв прийняття рішень.

Ключові слова: конвергенція, економічний розвиток регіону, регіональна політика, концепція конвергентного розвитку.

THEORETICAL-CONCEPTUAL POSITIONS OF THE CONVERGENCE ASPECTS: OVERVIEW AND RESEARCH

Summary. Theoretical questions and conceptual positions of aspects of convergence was investigated. An overview and research of the interpretation of the concept of convergence in the domestic and foreign economy was carried out. It outlines the main directions and specifies the measures for the implementation of the concept of convergent development of regions. It is determined that the necessary condition for effective implementation of the concept of convergent development of the regions of Ukraine is their adaptability – the ability to respond to new requirements and opportunities that arise as a result of innovative updating of technologies, innovations, management modernization. Nominal convergence is characterized by the correspondence (identity) of macroeconomic indicators in different regions. Such indicators are: interest rates, inflation rates, exchange rates, debt-to-GDP ratios and GDP dynamics. In fact, the Commission of the European Union, in accordance with the Maastricht Agreement, defined nominal convergence functions in the form of a set of parameters, which include price levels, interest rates and exchange rates. Real convergence implies the correspondence (identity) of a region's indicators to a certain equilibrium value. Real convergence can be reflected in the following economic models: spatial, temporal, spatial, and neoclassical. Proposed author's concept of convergent economic development Ukraine is universal and can be applied during the formation of regional policy in other countries, because the idea of convergent organizes regional development without detailing the applied mechanism for the implementation of individual stages and criteria for decision-making. The main goal is to balance and stimulate the economic development of the regions. The basis for policy implementation is, as before, regional differences, provided that they are thoughtful, structured and cost-effective. Issues that remain to be resolved today are the key conditions for enhancing regional policy effectiveness, identifying and organizing tools that will contribute to such efficiency gains.

Keywords: convergence, economic development of the region, regional policy, concept of convergent development.

Постановка проблеми. Актуальним сьогодні є дослідження напряму зміни диспропорцій регіонів: необхідними є дослідження, чи регіональні диспропорції мають тимчасовий характер, чи вони є невід'ємною частиною механізму розвитку економіки.

Відповіді на ці питання намагається дати концепція конвергенції, тобто зрівноваження регіонів в межах економіки (зокрема за показником ВРП на 1 особу).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх дослідженнях Бенювська Л.Я. стверджує, що можливими є два способи конвергенції регіонів України: 1) відсталі регіони розвиваються вищими темпами порівняно з регіонами-лідерами; 2) конвергенція досягається завдяки уповільненню темпів розвитку регіонів-лідерів відносно регіонів-аутсайдерів [1, с. 46].

Конвергентний розвиток регіонів України доцільно здійснювати шляхом перерозподілу

спільної для усієї України ресурсної бази. Значимо, що неможливо досягти конвергентності розвитку регіонів за показниками забезпеченості природними чи геополітичними ресурсами. Проте необхідною є конвергенція розвитку регіонів за окремими показниками, зокрема за рівнем життя населення, який не повинен залежати від регіону проживання [2, с. 167].

Акцент на викликах, загрозах та необхідності застосування нових механізмів розвитку регіонів України здійснено О.С. Власюк [3, с. 5–9], а на необхідності зменшення регіональних диспропорцій для підвищення економічної конкурентоспроможності України шляхом раціонального використання потенціалу кожного регіону наголошують М.А. Ричка та М.В. Василюк [4, с. 130–137]. І це ще раз доводить необхідність формування концепції конвергентного розвитку регіонів України.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Деякі регіони змогли ак-

тивізувати діяльність щодо свого розвитку й активно беруть участь у залученні додаткових інвестиційних ресурсів, у той час як інші не змогли ефективно скористатися тими можливостями через накопичення негативних соціально-економічних явищ і посилення бар'єрів розвитку. Тому виникає потреба в розробленні спільного теоретико-концептуального підходу до конвергентного розвитку регіону, конкретизації основних напрямів і заходів її реалізації.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є систематизація й узагальнення теоретико-концептуальних положень щодо конвергенції, виокремлення основних напрямів та конкретних заходів реалізації конвергентного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на різноманітність трактування такої категорії як «конвергенція», все ж у них є спільні риси, тому вважаємо за доцільне під конвергенцією розуміти процес збалансування та урівноваження показників розвитку.

Розглянемо основні трактування сутності категорії «конвергенція» вченими-економістами (табл. 1).

Найчастіше конвергенцію поділяють на номінальну та реальну. Номінальна конвергенція характеризується відповідністю (ідентичністю) макроекономічних показників у різних регіонах. Такими показниками є: процентні ставки, темпи інфляції, курси валют, співвідношення боргу і дефіциту бюджету до ВВП та їхня динаміка. Фактично Комісією Європейського Союзу, відповідно до Маастрихтської угоди, визначено номінальні функції конвергенції у вигляді набору параметрів, які включають рівень цін, процентні ставки і валютні курси.

Реальна конвергенція передбачає відповідність (ідентичність) показників регіону певному рівноважному значенню. Реальну конвергенцію можна відобразити у вигляді таких економічних моделей: просторової, часово-просторової та неокласичної.

Найбільш описаними та перевіреними емпірично є просторові та неокласичні моделі реальної конвергенції, зокрема моделі β -конвергенції та σ -конвергенції (табл. 2).

Так, β -конвергенція може бути двох типів: безумовна (абсолютна) і умовна. Абсолютна

β -конвергенція полягає у тому, що бідніші регіони мають більш високі темпи розвитку, ніж багаті регіони за умови, що економіка регіонів відрізняється тільки початковим рівнем капіталу на душу населення (як в натуральному, так і грошовому вимірі).

Тобто бідні регіони у зв'язку з низьким початковим рівнем капіталу на душу населення мають вищу віддачу від кожної додаткової одиниці капіталу, що зумовлює вищі темпи їхнього розвитку, ніж у багатих (розвинених) регіонів [11, с. 104–114].

Умовна β -конвергенція має місце за безумовної (абсолютної) β -конвергенції до моменту, коли всі регіони (і багаті, і бідні) переслідують однаковою цілю довгострокової рівноваги [11, с. 104–114]. Якщо поняття довгострокової рівноваги для різних регіонів є різним, то конвергенції немає.

Започаткована у дослідженнях Р. Барро, Х. Сала-і-Мартін σ -конвергенція ґрунтується на припущенні, що різниця у рівнях доходу на душу населення у різних регіонах з часом зменшується.

Найбільш поширеними методами перевірки σ -конвергенції є стандартне відхилення (дисперсія) логарифма доходу на душу населення регіону або коефіцієнт варіації.

Більшість досліджень наводять позитивні результати емпіричної перевірки застосування концепції конвергентного розвитку регіонів.

Концепція конвергентного розвитку регіонів – це цілісне уявлення про рівноважний розвиток регіонів, що включає сукупність суб'єктів та об'єктів регіонального розвитку, систему узгоджених цілей і засобів їхнього досягнення, спрямованих на збалансування й узгодження показників розвитку, зокрема виробництва, фінансування та зайнятості. Необхідною умовою ефективною реалізації концепції конвергентного розвитку регіонів України є їхня адаптивність – здатність реагувати на нові вимоги і можливості, які виникають внаслідок інноваційного оновлення технологій, інновацій, модернізації менеджменту.

Розроблену авторську концепцію конвергентного економічного розвитку регіонів України подано на рис. 1.

Виникнення дивергенції, особливо на регіональному рівні, є небажаним, адже це призво-

Таблиця 1

Основні трактування сутності категорії «конвергенція» вченими-економістами

Автори	Трактування категорії «конвергенція»
Беновська Л.Я. [5, с. 46]	Конвергенція – це зближення в часі рівня розвитку регіонів
Вахович І.М., Ропотан І.В. [6, с. 51]	Конвергенція – це сходження, уподібнення; використовується у різних науках для пояснення процесів зближення різних об'єктів, знаходження компромісів між ними
Рогач О.І. [7, с. 154]	Конвергенція – це зменшення розриву (зближення) в показниках економічного розвитку між національними державами; конвергенція між регіонами визначається як зближення показників економічного розвитку регіонів
Заблоцький М.Б. [8, с. 150]	Конвергенція – це процес (дія, акт) руху в напрямку об'єднання
Кондіус І.С. [9, с. 74]	Конвергенція – термін, використовуваний в економіці для позначення зближення різних економічних систем, економічної та соціальної політики різних країн.
Словник іншомовних слів [10, с. 313]	Конвергенція – виникнення у різних місцях незалежно одне від іншого схожих або однакових культурних явищ під впливом загальних законів суспільного розвитку

Джерело: систематизовано автором на основі [5–10]

Моделі реальної конвергенції і способи їхньої перевірки

Моделі конвергенції	Пояснення	Автори-засновники	Метод перевірки
Безумовна (абсолютна) β -конвергенція	Бідніші регіони мають більш високі темпи розвитку, ніж багаті регіони при умові, що економіка регіонів відрізняється тільки початковим рівнем капіталу на душу населення (як в натуральному, так і грошовому вимірі)	В. Баумол (1986), Дж. ДеЛонг (1988)	Рівняння регресії (залежною змінною є темп економічного зростання, а незалежна змінна – початковий рівень доходу)
Умовна β -конвергенція	Бідніші регіони мають більш високі темпи розвитку, ніж багаті регіони при умові, що всі регіони мають на меті досягнення довгострокової рівноваги. Якщо поняття довгострокової рівноваги для різних регіонів є різним, то конвергенції немає	Р. Барро, Х. Сала-і-Мартін (1991, 2003), Н. Манків, Д. Ромер, Д. Вейл (1992)	Рівняння регресії (залежною змінною є темп економічного зростання, а незалежною змінною – початковий рівень доходу, що дає змогу досягти довгострокової рівноваги регіону)
σ -конвергенція	Дисперсія (відхилення) рівнів доходу на душу населення між регіонами в досліджуваній групі зменшується з часом	Р. Барро, Х. Сала-і-Мартін (1991, 2003)	Стандартне відхилення (дисперсія) логарифма доходу на душу населення регіону або коефіцієнт варіації

Джерело: узагальнено автором

дить до значного розшарування населення за доходами та зумовлює серйозні соціальні й політичні наслідки.

Висновки і пропозиції. Отже, диференціація регіонів і її негативні наслідки є однією

з основних причин формування концепції конвергентного економічного розвитку регіонів України, адже абсолютно необхідним є обмежувати масштаби диспропорцій в економічному розвитку регіонів як основне завдання регіональної політики.

Рис. 1. Концепція конвергентного економічного розвитку регіонів України

Джерело: авторська розробка [12]

Тому основними напрямками забезпечення конвергентного економічного розвитку регіонів України доцільно виокремити такі:

- 1) стимулювання розвитку окремих регіонів через залучення інвестицій;
- 2) державна підтримка окремих регіонів;
- 3) сприяння інноваційному розвитку регіонів.

Зокрема, конкретними заходами щодо реалізації концепції конвергентного розвитку регіонів мають бути:

- 1) фінансування інноваційного розвитку суб'єктів господарювання;
- 2) залучення іноземних інвестицій;
- 3) сприяння реалізації проектів державно-приватного партнерства в регіоні тощо.

Список літератури:

1. Бенівська Л.Я. Оцінка конвергентного розвитку регіонів України *Економічні науки. Серія : Регіональна економіка*. 2013. Вип. 10. С. 5–11.
2. Склярів С.О. Особливості державного управління проблемними регіонами та їх типологія. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 10. С. 75–78.
3. Возняк М., Фіршт Д., Яблонські Л. Інтеграція розвитку шляхом реальної і технологічної конвергенції. Досвід Польщі і висновки для України. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 2. С. 32–51.
4. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження : монографія. Київ : УАДУ, 2001. 112 с.
5. Бенівська Л.Я. Аналіз та оцінка інноваційно-інвестиційних чинників конвергентного розвитку регіонів. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 2. С. 5–9.
6. Вахович І.М. До питання обґрунтування сутності регіональної конвергенції сталого розвитку. *Економічний форум*. 2013. № 4. С. 50–55.
7. Міхно Н.К. Особливості формування поняття "регіон" у соціологічному дискурсі. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету "Народна українська академія"*. 2012. Т. 18, кн. 2. С. 47.
8. Заблоцький М.Б. Фінансово-ринкові регулятивні засади конвергенції національних і регіональних інтересів. *Регіональна економіка*. 2013. № 2. С. 148–157.
9. Кондіус І.С. Економіко-математичні засади прогнозування рівня конвергенції регіонів. *Фінансовий простір*. 2014. № 1. С. 74–79.
10. Словник іншомовних слів. URL: <http://www.ex.ua/12001824>
11. Ковальчук В.Г. Цілі та критерії соціально-економічного регіонального розвитку. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_23
12. Савчин І.З. Оцінювання й аналізування конвергенції : дис. канд. ек. наук : 08.00.05. Івано-Франківськ, 2017. 164 с.

References:

1. Benovska, L.Ya. Otsinka konverhentnoho rozvytku rehioniv Ukrainy. *Ekonomichni nauky. Serii: Rehionalna ekonomika*. 2013. Vyp. 10. S. 5–11.
2. Skliarov, S.O. Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia problemnymy rehionamy ta yikh typolohiia. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2016. № 10. S. 75–78.
3. Vozhniak, M., Firsht, D., & Yablonski, L. Intehratsiia rozvytku shliakhom realnoi i tekhnolohichnoi konverhentsii. *Dosvid Polshchi i vysnovky dlia Ukrainy. Mizhnarodna ekonomichna polityka*. 2014. № 2. S. 32–51.
4. Romaniuk, S.A. Polityka rehionalnoho rozvytku v Ukraini: suchasnyi stan i novi mozhlyvosti: rehionalni doslidzhennia: monohrafiia. Kyiv: UADU, 2001. 112 s.
5. Benovska, L.Ya. Analiz ta otsinka innovatsiino-investytsiinykh chynnykiv konverhentnoho rozvytku rehioniv. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2015. Vyp. 2. S. 5–9.
6. Vakhovych I.M. Do pytannia obgruntuvannia sutnosti rehionalnoi konverhentsii staloho rozvytku. *Ekonomichnyi forum*. 2013. № 4. S. 50–55.
7. Mikhno, N.K. Osoblyvosti formuvannia poniattia "rehion" u sotsiolohichnomu dyskursi. *Vcheni zapysky Kharkivskoho humanitarnoho universytetu "Narodna ukrainska akademiia"*. 2012. T. 18, kn. 2. S. 47.
8. Zablotskyi, M.B. Finansovo-rynkovi rehuliatyvni zasady konverhentsii natsionalnykh i rehionalnykh interesiv. *Rehionalna ekonomika*. 2013. № 2. S. 148–157.
9. Kondius, I.S. Ekonomiko-matematychni zasady prohozuvannia rivnia konverhentsii rehioniv. *Finansovyi prostir*. 2014. № 1. S. 74–79.
10. Slovnyk inshomovnykh sliv. URL: <http://www.ex.ua/12001824>
11. Kovalchuk, V.H. Tsili ta kryterii sotsialno-ekonomichnoho rehionalnoho rozvytku. *Derzhavne budivnytstvo*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_23
12. Savchyn, I.Z. Otsiniuvannia y analizuvannia konverhentsii : dys. kand. ek. nauk : 08.00.05. Ivano-Frankivsk, 2017. 164 s.